

วัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี: ความเชื่อและวิถีปฏิบัติ*

The Funeral Culture of Chinese-Thai in Chonburi Thailand: Belief and Practice

Shi Lei **

ดร.ฉลอง ทับศรี***

ดร.บุญเชิด หนูอ้อม****

บทคัดย่อ

การวิจัยวัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีเป็นการศึกษาในลักษณะพื้นที่ศึกษา (Area Study) ที่ศึกษาตรวจสอบ “ฟอสซิลทางสังคม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมหลังความตายของชาวจีน และชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี รวมทั้งศึกษา ความแตกต่างของทั้งสองวัฒนธรรม และปัจจัยที่มีอิทธิพล การปรับตัวของชาวไทยเชื้อสายจีนในด้านวัฒนธรรมหลังความตายในจังหวัดชลบุรี โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative approach) การเก็บข้อมูลหลักในหลักปฐมภูมิ (Primary data) คือการสัมภาษณ์เชิงลึก และเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) อันได้แก่การวิเคราะห์เอกสาร การวิเคราะห์จากภาพนิ่งและเอกสารวิจัยต่างๆ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการให้รหัสข้อมูล จัดกลุ่มประเด็น และสรุป

ผลการวิจัยอธิบายถึงภาพรวมของวัฒนธรรมหลังความตายของชาวจีนจาก 6 ด้าน ได้แก่ 1)รูปแบบการฝังศพ 2) รูปแบบการปลงศพ 3) รูปแบบสุสาน 4) พิธีกรรมงานศพ 5) การเซ่นไหว้ และ 6)คุณค่าต่อสังคม เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ รูปแบบสังคม ความเชื่อเรื่องศาสนา และความเคยชินในการใช้ชีวิต ที่ประชาชนแต่ละชนเผ่า แต่ละพื้นที่ของจีนอาศัยอยู่ ล้วนมีความแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ วัฒนธรรมหลังความตายของชาวจีนได้แสดงให้เห็นความหลากหลายอุดมสมบูรณ์มาก ขณะเดียวกัน วัฒนธรรมหลังความตายของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมความเชื่อต่างๆ ของจีน เช่น วัฒนธรรมด้านความกตัญญู ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องข้อห้าม ความเชื่อเกี่ยวกับโลกของคนตาย เป็นต้น รวมทั้งได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมทางสังคมไทย โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องศาสนาพุทธในท้องถิ่น จากอิทธิพลของ 2 ปัจจัยดังกล่าว ทำให้ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี มีวัฒนธรรมหลังความตายที่เป็นเอกลักษณ์ งานวิจัยอธิบาย 5 ขั้นตอนไว้อย่างละเอียด ได้แก่ 1) การจองฮวงซุ้ย เตรียมเสื่อและโลงศพ 2) เพิ่งเสียชีวิต (เพิ่งเสียชีวิต-เคลื่อนศพไปยังที่ตั้ง) 3) ขั้นตอนการกระทำศพ (ตั้งฉาก-พิธีงตั้ง) 4) ขั้นตอนการเซ่นไหว้ และการไว้ทุกข์

*คุชชินีพนธ์ปรัชญาคุชชินีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

**นิสิตหลักสูตรปรัชญาคุชชินีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

***ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

****ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

นอกจากนี้ วัฒนธรรมหลังความตายของชาวไทยเชื้อสายจีน ยังมีคุณค่าต่อสังคมในด้านต่างๆ ได้แก่ 1) สามารถบรรเทาความรู้สึกและปลอบประโลม 2) กระชับความปรองดอง ลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างความสามัคคีภายในครอบครัวและวงศ์ตระกูลได้ 3) การสืบทอดวัฒนธรรมด้านความกตัญญู และ 4) ช่วยเหลือผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมหลังความตาย สรุปได้ว่า 1) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีสมัยใหม่ 2) อิทธิพลของการศึกษาที่สูงขึ้น ทำให้ความเชื่อและค่านิยมเกิดการเปลี่ยนแปลง 3) การแข่งขันกับคนท้องถิ่นจึงทำให้วัฒนธรรมเกิดการผสมผสาน สุดท้ายเรื่องการปรับตัวของชาวไทยเชื้อสายจีน สรุปได้ว่า 1) การปรับตัวด้านอาหารสำหรับเช่นไหว้ 2) การปรับตัวด้านพิธีกรรม 3) การปรับตัวด้านสถานที่จัดงาน 4) การปรับตัวด้านดนตรีประกอบพิธีงเด็ก และ 5) การปรับตัวด้านผู้นำพิธีกรรม

คำสำคัญ: วัฒนธรรมหลังความตาย/ คนไทยเชื้อสายจีน/ ความเชื่อ/ การปรับตัว/ การดำรงอยู่

Abstract

The Funeral Culture of Chinese-Thai in Chonburi was an Area Study in order to investigate "Social Fossil". The purpose of this research was to study the funeral culture of Chinese and Chinese-Thai in Chonburi, including study factors influencing towards adjusting of the funeral culture of Chinese-Thai in Chonburi. This study used a qualitative research design. The researcher analyzed the data qualitatively through coding categorizing and theming.

The results of the study explained the overall of the funeral culture of Chinese-Thai into six aspects; 1) Burial 2) Cremation 3) Cemetery 4) Funeral Ritual 5) Oblation and 6) Social Value. According to the differences of natural environment, social pattern, religion belief and familiarity of Chinese and tribes in each area, there were many varieties of the funeral culture. Meanwhile, the funeral culture of Chinese-Thai in Chonburi were influenced by cultural believe of Chinese such as beliefs of gratitude, ancestor, restricted rules, and place of death including influenced by environment, Thai culture especially local religion belief. From the above of these two influences resulted the identity of the funeral culture of Chinese-Thai in Chonburi. This research explained the 5 procedures 1) preparing the funeral, clothes and coffin 2) moving the dead body 3) Chinese funeral process (Gohng-Dtek) 4) Out of mourning and 5) morning and ritual respect

Moreover, the funeral culture of Chinese-Thai reflected social values; 1) console the sorrow 2) create utility, reduce conflict and establish good family relationship 3) carry on gratitude culture 4) support the people. Factors influenced the funeral culture could be summarized as follow; 1) the development of economic and technology 2) higher education - causing the changed of values and beliefs 3) cross culture of married. The adaptation of Chinese-Thai were 1) food for ritual 2) ritual ceremony 3) ritual place 4) ritual of music and 5) ritual leader

Keywords : funeral culture/ Chinese-Thai/ belief/ adjustment/existing

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จีนเป็นประเทศแห่งอารยธรรมเก่าแก่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 5000 ปี ก่อให้เกิดวัฒนธรรมอันรุ่งโรจน์สวยงาม เช่น วัฒนธรรมหลังความตายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีน

วัฒนธรรมหลังความตายหมายถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสียชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้น มีลักษณะหลากหลายซับซ้อน ซึ่งครอบคลุมด้วย วัตถุ ความเชื่อ จิตวิทยา จริยธรรม คุณธรรม และศิลปะ วัฒนธรรมหลังความตายไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกับการเกิดสังคมมนุษย์ แต่เกิดขึ้นผ่านการวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน พร้อมกระบวนการพัฒนาของสังคม เมื่อวัฒนธรรมหลังความตายเกิดขึ้น จะมีลักษณะความเข้มแข็งมั่นคง ถึงแม้ว่าจะเกิดความเปลี่ยนแปลงก็จะใช้เวลานาน และบางครั้งจะมีความขัดแย้งกับกระบวนการการพัฒนาสังคม เพราะฉะนั้นจากการศึกษาวัฒนธรรมหลังความตายของสังคมนั้น จึงได้เกิดองค์ความรู้ต่างๆ เช่น ความระดับการผลิตภาพและวิวัฒนาการของสังคมนั้น สถานภาพวิถีชีวิตและเครือข่ายของชุมชนในสังคมนั้น สถานภาพวัฒนธรรมสังคมและโครงสร้างทางสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมหลังความตายได้ชื่อว่าเป็น “ฟอสซิลทางสังคม” ได้เกิดความสนใจของนักวิชาการทางสังคมศาสตร์เป็นอย่างมาก (He Bin, 1995, หน้า 2)

นอกจากวัฒนธรรมรุ่งโรจน์สวยงามและประวัติศาสตร์ที่ยาวนานแล้ว ประเทศจีนยังมีประวัติการอพยพไปยังดินแดนต่างๆ มายาวนานอีกด้วย อีกทั้งไม่ว่าชาวจีนจะอพยพไปตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่ที่ใดก็ตาม พวกเขาจะนำอุปนิสัยประเพณีของตนเองไปด้วย โดยที่พยายามจะรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีของตนเองมากบ้างน้อยบ้างตามสภาพ ไม่ว่าพวกเขาอยู่ในประเทศจีน ในชุมชนจีนโพ้นทะเลหรือในฐานะของชาวต่างชาติในสังคมตะวันตกที่คนส่วนใหญ่เป็นผิวขาว วิธีการดำเนินชีวิตและความเชื่อต่างๆ ก็ไม่แตกต่างกันมากนัก (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2517, หน้า 11)

หลังจากชาวจีนตั้งรกรากที่ประเทศไทยแล้ว คนจีนนำวัฒนธรรมตัวเองติดตัวมาอยู่ในสังคมไทยเช่นกัน คนไทย

เชื้อสายจีนยังปฏิบัติตามพิธีกรรมตามประเพณีต่างๆ ของตนที่เคยปฏิบัติเมื่อครั้งอยู่ในประเทศจีนซึ่งคนจีนมีความเชื่อว่า ถ้าตนได้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีแต่เดิมมาจะสามารถช่วยเหลือให้การดำเนินชีวิตในต่างแดนมีความมั่นคง ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ขนบธรรมเนียมประเพณีจีนแสดงบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตทางสังคมในการส่งเสริม ความเป็นเชื้อชาติเดียวกัน และทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชาวจีน เพราะฉะนั้นชาวจีนไม่ว่าจะอพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใด จะยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อของตนเอาไว้ อย่างเหนียวแน่นและมั่นคง (บรมพิลด์, พริน่า, 2533, หน้า 3)

จังหวัดชลบุรีเป็นหนึ่งในห้าจังหวัดที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกของประเทศไทย จังหวัดชลบุรีเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ยังมีความมั่งคั่งทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นย่านชุมชนจีนที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออก (นภัสวรรณ สุภาทิพย์, 2557, หน้า 6) นอกจากนี้ยังเป็นจังหวัดที่มีสุสานของคนไทยเชื้อสายจีนที่มากที่สุดของประเทศไทย มีสุสานกระจายทั่วไปทั้งจังหวัด

คนไทยเชื้อสายจีนที่อยู่ในจังหวัดชลบุรีได้รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อของตนเอาไว้อย่างเหนียวแน่นและมั่นคง ในตรงกันข้าม มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้วัฒนธรรมเกิดความเปลี่ยนแปลงในที่สุดคนจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ต่างถิ่นต่างวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรีนี้มีทัศนคติที่เกี่ยวกับความตาย ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับหลังความตายอย่างไร มีส่วนใดบ้างที่ยังคงเป็นความเป็นจีนอยู่ มีส่วนใดบ้างได้ผสมผสานกับวัฒนธรรมไทย ขณะเดียวกันจังหวัดชลบุรีได้เผชิญกับปัญหาการราคาที่ดินแพงขึ้น สุสานของคนไทยเชื้อสายจีนจะมีแนวโน้มเป็นอย่างไรในอนาคตถ้าเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมหลังความตายต้นเกิดของจีนแล้วจะมีความแตกต่างกันอย่างไร และแก่นของวัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนคืออะไร จากที่กล่าวทั้งหมดจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี: ความเชื่อและวิถีปฏิบัติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาวัฒนธรรมหลังความตายของคนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี
2. ศึกษาความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีกับวัฒนธรรมหลังความตายของคนจีนโดยรวม
3. ศึกษาการดำรงอยู่และแนวโน้มในอนาคตสำหรับวัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. ภูมิสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่แตกต่างกัน จะก่อให้เกิดวัฒนธรรมหลังความตายของชุมชนแตกต่างกันโดยอ้อมอย่างละเอียด
2. วัฒนธรรมหลังความตายเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมส่วนหนึ่งของประเทศจีน วัฒนธรรมหลังความตายมีลักษณะมั่นคงและเปลี่ยนแปลงช้า ส่วนวัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีนี้ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมพื้นถิ่น มีลักษณะเฉพาะตัว
3. ใช้แนวคิดศึกษาโดยแนว ความเชื่อ-วิถีปฏิบัติ มาอธิบายเรื่องวัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี
4. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งนำความคิดหลากหลายทันสมัยและโลกออนไลน์มาสู่วิถีชีวิตประจำวันของคนไทยเชื้อสายจีนรุ่นหลังในจังหวัดชลบุรี ส่งผลให้ค่านิยมและความเชื่อของคนรุ่นหลังได้เกิดความเปลี่ยนแปลง รวมทั้งเกิดความไม่สนใจและไม่เข้าใจความหมายในเรื่องวัฒนธรรมหลังความตาย

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้กำหนดด้านพื้นที่ไว้เฉพาะในจังหวัดชลบุรีเท่านั้น เพราะ

1. จังหวัดชลบุรีเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ที่อยู่

ท่ามกลางความเจริญของสังคม อีกทั้งเป็นจังหวัดในภาคตะวันออกที่มีคนไทยเชื้อสายจีนอยู่หนาแน่น ถือเป็นย่านชุมชนจีนที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออก และยังคงมีบริบทของความเป็นสังคมจีนที่มีความใกล้เคียงกัน

2. เนื่องจากพิธีศพหากต้องการจัดอย่างถูกต้องมีค่าใช้จ่ายที่สูงมาก ทำให้ลูกหลานชาวไทยเชื้อสายจีนได้ประกอบพิธีศพแบบเงินน้อยลง โดยข้อมูลการประกอบพิธีศพในปัจจุบันพบว่าค่าใช้จ่ายตลอดพิธีจะอยู่ที่ประมาณ 3 ถึง 4 แสนบาท (ศุภการ สิริไพศาล, 2552, หน้า 118-119) แต่ชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่มั่นคง คนไทยเชื้อสายจีนในชลบุรีส่วนใหญ่เชี่ยวชาญการค้าและมีบทบาทสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม จึงทำให้ตระกูลจีนในจังหวัดชลบุรีมีฐานะมั่งคั่ง ยังประกอบพิธีศพให้แก่บรรพบุรุษโดยการสร้างสุสาน และดำรงวัฒนธรรมหลังความตายอย่างเหนียวแน่นและมั่นคง

3. จังหวัดชลบุรีอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบทั้งภูเขาและทะเล เป็นทำเลที่ดีพอสมควรเหมาะสมกับการสร้างสุสานของคนไทยเชื้อสายจีน จึงทำให้ในจังหวัดชลบุรีได้เห็นกระบวนการทุกขั้นตอนของการปฏิบัติวัฒนธรรมหลังความตายและสามารถเก็บข้อมูลได้อย่างครบถ้วน

วิธีดำเนินงานวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) คือการสัมภาษณ์เชิงลึก และการบันทึกภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว รวมถึงการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ได้แก่ การวิเคราะห์จากเอกสารภาพนิ่ง และเอกสารประเภทวิจัยต่างๆ

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาในเชิงพื้นที่ (Area study) โดยศึกษาความเชื่อและวิถีปฏิบัติด้านวัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ศึกษาวัฒนธรรมหลังความตายของคนจีน โดยเก็บข้อมูลเชิงทุติยภูมิ (Secondary data) จากหนังสือบทความ และเอกสารราชการ

2. วิถีปฏิบัติที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี โดยเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) คือการสัมภาษณ์เชิงลึก และการบันทึกภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว

3. ความเชื่อเกี่ยวกับวัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี

4. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีน

5. การปรับตัวของคนไทยเชื้อสายจีนในด้านวัฒนธรรมหลังความตาย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล 6 กลุ่ม จำนวน 22 คน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน (บรรพบุรุษอพยพมาจากประเทศจีน) ไม่เกินรุ่นที่ 3 จำนวน 11 คน ได้แก่

1. อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยบูรพา จำนวน 2 คน
2. เจ้าของอุตสาหกรรม จำนวน 1 คน
3. ครูสอนภาษาจีนประจำโรงเรียนเฮงฮั่ว และโรงเรียนศรีราชา จำนวน 2 คน
4. แม่บ้าน จำนวน 2 คน
5. พ่อค้าแม่ค้า จำนวน 2 คน
6. เจ้าของธุรกิจส่วนตัว จำนวน 1 คน
7. เจ้าของพาร์ทเมนท์ จำนวน 1 คน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ดูแลสุสาน ซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ประกอบอาชีพนี้มาไม่น้อยกว่า 10 ปี จำนวน 3 คน ได้แก่

1. นายสมชาย แซ่โล้ว ดูแลสุสานฮั่งงิ้วฮั่วจิง
2. นางละมัย กุลธีรวิทย์ ดูแลสุสานไต้หวันแห่งประเทศไทย
3. นายน้อย สนามชัย ดูแลสุสานไตรสรณะพุทธสมาคม (เม่งหุย) จังหวัดชลบุรี

กลุ่มที่ 3 กลุ่มเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิ/สมาคมจีนต่างๆ

โดยให้บริการที่เกี่ยวข้องกับการตายในจังหวัดชลบุรี จำนวน 3 คน ได้แก่

1. นายอมสิน จิระกุลพงษ์ (谢英胜) เป็นสมาชิกของศีลธรรมสมาคม (สุสานเม่งซิม)
2. นายสุรพงษ์ เจริญบุลย์วิวัฒน์ (郭广潮) เป็นสมาชิกของพุทธสมาคมสว่างผล หนองมน (เม่งก้วยเซี่ยงตั่ว) เจิ้งเยี่ยงไห้
3. นายสุวัฒน์ กรุงไกรเพชร (黄文洲) เป็นสมาชิกของไตรสรณะพุทธสมาคม (เม่งหุย) ชลบุรี

กลุ่มที่ 4 ผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆในงานศพแบบจีน จำนวน 2 คน

นายโค้ว จี เอ็ง ผู้ประกอบพิธีกึ่งเด็ก และสุวรรณโรจน์สัตตรัตน์ เป็นผู้นำพิธีกรรมงานศพแบบจีน

กลุ่มที่ 5 เจ้าของร้านสังฆภัณฑ์ และเครื่องใช้ในพิธีจีน จำนวน 2 คน

นายสุทัศน์ เตชะจารุงศ์ (郑俊成) เจ้าของร้านพิพัฒน์ชัย และนางจิ่งเซียม แซ่แต้ (郑敬嫦) เจ้าของร้านกระดาดเซ่นไหว้จีน

กลุ่มที่ 6 เจ้าของธุรกิจโลงศพ จำนวน 1 คน
คุณโอ๊ พนังงานขายประจำร้านป้อเซียงหีบศพ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) หมายถึง ข้อมูลที่ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมด้วยตนเองจากการสังเกต และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นข้อมูลที่มีรายละเอียดตรงกับที่ผู้วิจัยต้องการ และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) หมายถึง ข้อมูลต่างๆจากหน่วยงานหรือบุคคลอื่นเก็บไว้ก่อนแล้ว เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยไม่ได้เก็บรวบรวมด้วยตัวเอง งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ข้อมูลปฐมภูมิเป็นหลัก โดยผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

1. การศึกษาเอกสาร

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงทุติยภูมิ (Secondary data) เพื่อตอบปัญหาการวิจัย ซึ่งได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องประเด็นดังต่อไปนี้ 1.รูปแบบการฝังศพ 2.รูปแบบการปลงศพ 3.รูปแบบสุสาน 4.พิธีกรรมฝังศพ 5.การเซ่น

ไหว้ 6.คุณค่าต่อสังคมของวัฒนธรรมหลังความตายของคน
จีน 7.ความเชื่อที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมหลังความตาย 8.ปัจจัย
ที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมหลังความตาย

1.1 ประเภทของเอกสาร

การบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษร e-book งาน
วิจัย หนังสือ ภาพ เทปบันทึกภาพ และเทปบันทึกเสียง

1.2 ที่มาของข้อมูล

1.2.1 หนังสือ เอกสาร หรือบทความต่างๆที่
อาจารย์ และเพื่อนชาวจีนแนะนำ

1.2.2 ฐานข้อมูลของจีน ประกอบด้วย

- China national knowledge
infrastructure CNKI (www.cnki.net) ; National
Library of China -National Digital Library of China
(<http://www.nlc.gov.cn/>) ; Harbin Institute of
technology Library (<http://www.lib.hit.edu.cn/>) ;
Wanfang Data Knowledge Service Platform (<http://www.wanfangdata.com.cn/>) ; Du Xiu Knowledge
Base (<http://www.duxiu.com/>)

2. การศึกษาภาคสนาม (Field study) เป็นการ
เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) โดยใช้วิธีการ
ดังนี้

2.1 การสังเกต (Observation) และจดบันทึก

2.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth
interview)

การตรวจสอบข้อมูล

1. การตรวจสอบข้อมูลเอกสาร

เพื่อความน่าเชื่อถือของเอกสารที่ผู้วิจัยนำมาใช้อ้างอิง
การตรวจสอบข้อมูลจึงมีหลายองค์ประกอบ เช่น แหล่งที่มา
ของเอกสาร ความน่าเชื่อถือของผู้เขียน ประสบการณ์ของผู้
เขียน ผลงานของผู้เขียน การเป็นที่ยอมรับของผู้เขียน รวมทั้ง
คุณสมบัติของผู้เขียน เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังตรวจสอบความทันสมัย และความ
เป็นปัจจุบันของเอกสารอีกด้วย โดยเลือกเอกสารที่ตีพิมพ์
หลังปี พ.ศ.2553 เท่านั้น

2. การตรวจสอบข้อมูลภาคสนาม

การตรวจสอบข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีการ 2 แบบ
ได้แก่

2.1 การนำข้อสรุปที่ได้จากการวิเคราะห์และ

สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ (Key informant)
กลับไปทวนสอบกับผู้ให้ข้อมูลว่า ข้อมูลที่ได้ตรงตามที่ผู้ให้
ข้อมูลได้ให้ไว้หรือไม่

2.2 การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า
(Triangulation) โดยแบ่งเป็นการตรวจสอบด้านข้อมูล
(Data triangulation) และการตรวจสอบด้านวิธีรวบรวม
ข้อมูล (Methodological triangulation)

2.2.1 การตรวจสอบด้านข้อมูล (Data
triangulation) เป็นการพิสูจน์ว่า ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูก
ต้องหรือไม่ โดยดำเนินการตรวจสอบจากหลายแหล่ง เช่น
สถานที่ และบุคคล เป็นต้น

2.2.1.1 สถานที่ ตรวจสอบว่า ข้อมูลเรื่อง
เดียวกัน แต่แหล่งที่มาต่างกัน จะมีความเหมือนหรือแตกต่าง
กันอย่างไร

2.2.1.2 บุคคล ตรวจสอบว่า ข้อมูลเรื่อง
เดียวกัน แต่ถ้าผู้ให้ข้อมูลไม่ใช่คนเดิมข้อมูลจะเหมือนเดิม
หรือไม่

2.2.2 การตรวจสอบด้านวิธีรวบรวมข้อมูล
(Methodological triangulation) คือ การเก็บรวบรวม
ข้อมูลเรื่องเดียวกันโดยใช้วิธีที่ต่างกันไป แต่ได้ข้อมูลหรือ
เนื้อหาเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลนั้นมีความน่าเชื่อถือ (สุ
ภางค์ จันทวานิช, 2554, หน้า 128-131) การวิจัยครั้งนี้
ผู้วิจัยสัมภาษณ์คนไทยเชื้อสายจีน หรือผู้นำพิธีศพแบบ
จีน โดยให้ผู้สัมภาษณ์ช่วยบรรยายเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ
สำหรับชีวิตหลังความตาย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเข้าร่วมงานศพ
ของคุณแม่บุญช่วย แซ่ตั้ง วัย 92 ปี ซึ่งจัดขึ้นที่ตำบลเนินหิน
อำเภอพนสนิคม จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ.
2559 โดยสังเกตขั้นตอนต่างๆในงานศพของคนไทยเชื้อสาย
จีนด้วยตนเอง ซึ่งใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์
เจาะลึก และสังเกต เปรียบเทียบผลที่ได้จาก 2 วิธีดังกล่าว

ว่า มีความสอดคล้องกันหรือไม่ จากนั้นค่อยนำข้อมูลเหล่านี้ไปทำการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบปัญหาการวิจัย พร้อมตอบสนองวัตถุประสงค์ของการวิจัย (ชูศักดิ์ สุวิมลเสถียร, 2557) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกหรือจัดหมวดหมู่ให้เป็นระบบหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ รวมทั้งเชื่อมโยง และหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่ศึกษา (ชยันต์ วรรณระภูติ, 2544, หน้า 267) ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูล จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การถอดบทสัมภาษณ์

บันทึกเสียงในขณะสัมภาษณ์ เขียนบรรยายข้อมูลจากภาพที่มี รวมทั้งจดบันทึกจากวิดีโอ และเก็บรวบรวมเป็นหมวดหมู่

2. การทำแฟ้มข้อมูล

สำหรับขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยจำแนกและจัดหมวดหมู่ข้อมูลภาคสนาม และจากการศึกษาเอกสารในรูปของกรบรรยายเป็นระบบ ซึ่งวิธีนี้ มีความสะดวกต่อการค้นหาวิเคราะห์ข้อมูล และเขียนรายงาน

3. การทำรหัสข้อมูล

เลือกใช้คำ ประโยค หรือแนวคิดมากำหนดชื่อหรือป้ายเรื่องหมวดหมู่ของข้อมูลเพื่อจำแนกประเภทข้อมูลเป็นกลุ่ม สะดวกต่อการค้นหา การตรวจสอบความถูกต้อง และการวิเคราะห์ข้อมูล

4. การทำข้อมูลเบื้องต้น

การทำข้อมูลสรุปชั่วคราว (Memoing) คือการเขียนแนวคิดทฤษฎีที่ประมวลได้จากรหัสข้อมูล และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของรหัสข้อมูลเข้าด้วยกัน อาจอยู่ในรูปประโยคย่อหน้า หรือมากกว่านี้

5. การสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป

หลังจากที่จัดทำข้อมูลสรุปเบื้องต้นเรียบร้อยแล้ว

จะนำข้อมูลต่างๆเหล่านี้ มาสร้างบทสรุป เพื่อตอบปัญหาตามวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อให้ผลการวิจัย มีความถูกต้อง สอดคล้องกับความจริง มีความสมบูรณ์ ลุ่มลึก และน่าสนใจ (สิน พันธุ์พินิจ, 2547, หน้า 278-283)

การสรุปและอภิปรายผลการศึกษา

วัฒนธรรมหลังความตายของชาวจีน สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

ภาพรวมของวัฒนธรรมหลังความตายของชาวจีนสรุปได้ 6 ด้าน ได้แก่ 1) รูปแบบการฝังศพ 2) รูปแบบการปลงศพ 3) รูปแบบสุสาน 4) พิธีกรรมงานศพ 5) การเซ่นไหว้ และ 6) คุณค่าต่อสังคม ด้วยสถานการณ์ที่ต้องเคารพการสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติจีน ทั้งยังเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนทรัพยากร และมลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่ร้ายแรงมากขึ้นทุกวัน สำนักนายกรัฐมนตรีแห่งประเทศจีน จึงออกกฎเกี่ยวกับการจัดการพิธีเคลื่อนศพและฝังศพเป็นครั้งแรกเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2528 นั่นคือ “ข้อกำหนดชั่วคราวเกี่ยวกับการจัดการพิธีเคลื่อนศพและฝังศพ” จนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมหลังความตายดั้งเดิมของจีนนั้นว่า เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ซึ่งเป็นผลจากปัจจัยต่างๆ เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยี และนโยบายของประเทศ เป็นต้น

1. รูปแบบการฝังศพในประเทศจีน นอกจากได้รับอิทธิพลเกี่ยวกับแนวคิดความตายแล้ว ยังได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอีกด้วย ด้วยเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน ผู้คนจะคล้อยตามความต้องการของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เลือกใช้วิธีการปลงศพที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่นั้นๆ ผู้คนจะเลือกใช้การห่อโลงศพไว้ที่หน้าผา และการตั้งโลงศพไว้ในถ้ำ ส่วนพื้นที่ป่าไม้ จะใช้การแขวนโลงศพบนต้นไม้ และชนเผ่าที่อยู่ใกล้กับแหล่งน้ำ จะใช้วิธีนำศพไปลอยในแม่น้ำ เป็นต้น ความแตกต่างของชนเผ่าและพื้นที่ ทำให้รูปแบบการปลงศพแตกต่างกันออกไป นอกจากวิธีการปลงศพที่กล่าวในข้างต้น ซึ่งได้แก่ การฝังศพ การเผาศพ การปล่อยให้นกแร้งจิกกินศพเป็นอาหาร การแขวนโลง

ศพไว้บนหน้าผา การนำศพไปลอยในแม่น้ำ และการฝังศพ ได้เจตีย์แล้ว ในทางประวัติศาสตร์จีน ยังเคยปรากฏรูปแบบอื่นๆ เช่น สุสานอาภรณ์ (สุสานที่ไม่มีศพของผู้ตาย แต่นำเสื้อผ้าและหมวกของผู้ตายมาฝังแทน) เป็นต้น

2. รูปแบบการปลงศพ ถึงแม้ว่ารูปแบบจัดการศพของจีน จะไม่ได้ขึ้นอยู่กับศาสนาทั้งหมด แต่ส่วนใหญ่กลับมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่ออย่างที่ยกออกจากกันไม่ได้ด้วยเหตุนี้ รูปแบบการปลงศพที่แตกต่างกัน มักจะมีทัศนคติที่แตกต่างกันไว้กับผู้ล่วงลับ ปกติแล้วรูปแบบปลงศพที่พบเห็นค่อนข้างบ่อยในจีน คือการฝังศพครั้งเดียว การฝังศพสองครั้ง การฝังแบบนอนหงาย การฝังแบบนอนคว่ำ การฝังแบบงอแขนขา เป็นต้น นอกจากวิธีการปลงศพที่ค่อนข้างพบเห็นบ่อยในข้างต้นแล้ว ชนกลุ่มน้อยของจีน ยังมีรูปแบบการฝังศพที่ค่อนข้างพบเห็นน้อย และไม่เหมือนใคร เช่น การฝังแบบหันแขนขา การฝังบนหลังคาบ้าน การฝังไว้ในเครื่องปั้นดินเผา การฝังเสื้อผ้าและหมวกของผู้ตายแทนศพ เป็นต้น

3. รูปแบบสุสาน รูปแบบสุสานของจีน โดยทั่วไป แบ่งเป็น สุสานทรงกองดิน สุสานทรงเก้าอี้ สุสานทรงกระดองเต่า เป็นต้น รูปแบบสุสานของจีน ไม่เพียงสามารถสะท้อนกระบวนการพัฒนาด้านวัตถุของสังคม เมื่อพิจารณาจากมุมมองของคติชนวิทยา การวิจัยรูปแบบของสุสาน ทำให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านท้องถิ่น ลักษณะที่ต่างกันของสุสาน สามารถรับรู้ได้ว่า ขณะที่ผู้คนสร้างสุสาน พวกเขากำลังปกป้องโลกภายในจิตใจ สุสานเป็นตัวแบ่งแยกคนตายกับคนเป็นออกจากกัน กลายเป็นโลกของคนตาย ทั้งยังกลายเป็นพื้นที่ที่วิญญาณดำรงอยู่ เป็นการแสดงออกถึงอีกโลกหนึ่งในสายตาของชาวจีน

4. พิธีกรรมงานศพ สามารถแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

4.1 พิธีกรรมสำหรับผู้ที่ยังเสียชีวิต ได้แก่ พิธีเรียกวิญญาณ การดูใจเป็นครั้งสุดท้าย การอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ พิธีป้อนข้าวป้อนน้ำ และการแจ้งตาย

4.2 พิธีเตรียมฝังศพ ได้แก่ การใส่ชุดผ้าดิบ การนอนเผาศพ การไว้ทุกข์

4.3 พิธีงเด็ก

4.4 พิธีเคลื่อนศพ ได้แก่ การตูลูกศรเคลื่อนย้ายศพ พิธีไว้อาลัย พิธียกโลงและเคลื่อนขบวน พิธีส่งวิญญาณ และพิธีฝัง

5. การเซ่นไหว้ สาเหตุที่ทำให้เกิดการเซ่นไหว้ ในสายตาของชาวจีนคือ วิญญาณไม่เพียงมีตัวตน แต่ยังมีถึงโลกที่เคยใช้ชีวิตอยู่เสมอ ชอบได้รับการเคารพจากคนเป็นเสพสุขกับอาหารเลิศรสที่ผู้คนนำมาเซ่นไหว้ มีเช่นนั้น วิญญาณจะมีความสุข ส่วนเครื่องเซ่นไหว้ ประกอบด้วย 1) เงินกระดาษ 2) ธูป 3) เสียงร้องไห้ 4) อาหารและสิ่งของ 5) วัตถุเชิงสัญลักษณ์ 6) คนและสัตว์

วัฒนธรรมหลังความตายของชาวไทยเชื้อสายจีน ในจังหวัดชลบุรี สามารถสรุปได้ดังนี้

วัฒนธรรมหลังความตายของชาวไทยเชื้อสายจีน ในจังหวัดชลบุรี ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมความเชื่อต่างๆ ของจีน ซึ่งประกอบด้วย วัฒนธรรมด้านความกตัญญู ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องข้อห้าม ความเชื่อเกี่ยวกับโลกของคนตาย และความเชื่อด้านฮวงจุ้ย ความเชื่อที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมหลังความตายของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีเหล่านี้ ไม่ใช่วัฒนธรรมหลังความตายในแง่ของการปฏิบัติเชิงวัฒนธรรมทั่วไป แต่เริ่มต้นจากมุมมองรูปแบบแนวความคิดของผู้คน มุ่งเน้นการแบ่งแยกและจินตนาการที่ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีมีต่อ “โลกแห่งความเป็น” และ “โลกแห่งความตาย” รวมทั้งความหมายพื้นฐานของสัญลักษณ์และโครงสร้างที่อยู่เบื้องหลังของพิธีงานศพ นอกจากนี้ วัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนยังได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมทางสังคมไทย โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องศาสนาพุทธ จากปัจจัยดังกล่าว ทำให้ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี มีวัฒนธรรมหลังความตายที่เป็นเอกลักษณ์ ส่วนทางด้านวิถีปฏิบัติของวัฒนธรรมหลังความตายชาวไทยเชื้อสายจีน สามารถสรุปได้ว่า การจัดพิธีกรรมงานศพแบบประเพณีจีน มีความละเอียดซับซ้อน สะท้อนภูมิปัญญาเก่าแก่ และยังคงเต็มไปด้วยสัญลักษณ์ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการจอง

ฮวงซุ้ย ตลอดจนถึงขั้นตอนการฝังศพและไว้ทุกข์ สามารถแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนการจองฮวงซุ้ย เตรียมเครื่องแต่งกาย และโลงศพ 2) ขั้นตอนเคลื่อนย้ายศพ 3) ขั้นตอนตั้งฉาก-พิธีรดน้ำศพ 4) ขั้นตอนเคารพศพ 5) ขั้นตอนการเซ่นไหว้ และการไว้ทุกข์

ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมหลังความตายของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีกับวัฒนธรรมหลังความตายของชาวจีนโดยรวม สามารถสรุปได้ดังนี้

วัฒนธรรมหลังความตายของชาวจีนได้รับอิทธิพลจากนโยบายของรัฐบาลจีนเป็นอย่างมาก เช่น สำนักนายกรัฐมนตรีแห่งประเทศจีน ออกกฎเกี่ยวกับการจัดการพิธีเคลื่อนศพและฝังศพเป็นครั้งแรกเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2528 นั่นคือ “ข้อกำหนดชั่วคราวเกี่ยวกับการจัดการพิธีเคลื่อนศพและฝังศพ” ต่อมาในปีพ.ศ. 2540 สำนักนายกรัฐมนตรีแห่งประเทศจีน ออกกฎ “ระเบียบงานศพ” อย่างเป็นทางการอีกครั้งหนึ่ง นโยบายเหล่านี้ ส่งผลให้ชาวจีนดำเนินพิธีกรรมฝังแบบดั้งเดิมไม่ได้อีกต่อไป ซึ่งผลของการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ Qu Chunming, Xiang Haixia, and Zou Huan (2014, p. 54) โดยพบว่า “วัฒนธรรมหลังความตายของชาวจีนเกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะอิทธิพลจากนโยบายของรัฐบาลอย่างเห็นได้ชัด” นอกจากนี้ การปฏิวัติวัฒนธรรมของจีนกว่า 10 ปี ยังส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรม การเมือง สังคม เศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง จนส่งผลให้วัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างสูญหายไปจากสังคม จากปัจจัย 2 ข้อนี้ ทำให้วัฒนธรรมหลังความตายของจีนแบบดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ส่วนวัฒนธรรมหลังความตายของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี เนื่องจากประเทศไทย เป็นประเทศประชาธิปไตย ประชากรมีสิทธิจัดการกับที่ดินของตนเองอย่างเสรี ซึ่งสามารถสร้างฮวงซุ้ย และจัดงานศพแบบจีนดั้งเดิมตามฐานะทางการเงินของครอบครัว ทำให้วัฒนธรรมหลังความตายเปลี่ยนแปลงช้า นอกจากนี้ ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรียังใช้ภูมิปัญญาด้านต่างๆ ปรับตัวให้เข้ากับสังคมต่างถิ่น ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศ ทรัพยากร วัฒนธรรม และความเชื่อที่แตกต่างจากจีน การเปลี่ยนแปลงและปรับตัว

ในวัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีได้แก่ เครื่องเซ่นไหว้ รูปแบบพิธีกรรมงานศพ สถานที่จัดงานศพ และดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมงานศพ

ด้านเครื่องเซ่นไหว้ ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีเลือกใช้ของที่มีอยู่ในท้องถิ่นแทนเครื่องเซ่นไหว้ที่ใช้เมื่ออยู่ในประเทศจีน ด้านรูปแบบพิธีกรรมงานศพ ขั้นตอนแบบไทยเข้ามาแทนที่พิธีกรรมแบบดั้งเดิมมากขึ้น ด้านสถานที่จัดงานศพ จัดงานศพที่วัดไทยมากขึ้น ซึ่งแตกต่างกับประเพณีจีนดั้งเดิม ที่นิยมจัดงานภายในบ้านของจีน เนื่องจากขาดผู้มีความรู้ด้านงานศพ และมีเนื้อที่ใช้อย่างจำกัด ด้านดนตรีประกอบพิธีกรรมงานศพ มีดนตรีปี่พาทย์ของคนไทยเข้ามาเสริม “เชิญพระมาสด และมโหรีปี่พาทย์ของคนไทยเข้ามาเสริม ทำให้มีทั้งดนตรีจีนและดนตรีไทย” (สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2559)

การดำรงอยู่และแนวโน้มในอนาคตสำหรับวัฒนธรรมหลังความตายของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี สามารถสรุปได้ดังนี้

วัฒนธรรมหลังความตายของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี มีแนวโน้มได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมไทยมากกว่าวัฒนธรรมจีนแบบดั้งเดิม ขณะเดียวกัน การผสมผสานของ 2 วัฒนธรรม ส่งผลให้วัฒนธรรมหลังความตายของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี เกิดรูปแบบใหม่ซึ่งไม่เหมือนใคร ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของพวงทิพย์ เกิดทรัพย์กล่าวคือ “ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของพิธีศพของชาวจีน มีการใช้โลงศพแบบไทย ไม่จัดพิธีรดน้ำศพ และลดขั้นตอนลงในอดีต ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือ ด้านการเมือง แต่ในปัจจุบันคือปัจจัยด้านเศรษฐกิจ” (2540) และผู้ให้สัมภาษณ์ คุณพริ้มกล่าวว่า “ครอบครัวเรามีเชื้อสายจีน งานศพของคุณยาย เลือกจัดแบบไทย จากนั้นนำอัฐิเก็บไว้ที่วัดไทย เมื่อถึงช่วงเทศกาลเซ็งเม้ง ครอบครัวจะนัดไปไหว้ที่วัดไทย” (สัมภาษณ์, 18 กันยายน 2559)

นอกจากนี้ วัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีน มีแนวโน้มปฏิบัติตามพิธีกรรมจีนน้อยลง ซึ่งผลการวิจัยได้สอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์ของท่าน

สุวรรณ โจรนัสัตตรัตน์คือ “เมื่อเปรียบเทียบระหว่างสมัยโบราณกับปัจจุบันแต่ก่อนครอบครัวชาวจีนร้อยละ 80 จัดพิธีกบเด็ก แต่ปัจจุบันเหลือเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น” (สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2559) นอกจากนี้ ยังมีผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมจีนอย่างอาจารย์วิโรจน์ ตั้งวาณิชย์ กล่าวในที่วี รายการเปิดปม ฮวงซู่รุ่กปา เมื่อวันที่ 20 มิ.ย. 59) ว่า “ปัจจุบันครอบครัวคนจีน เลือกเผาศพ 70-80% อีก 20% เลือกวิธีการฝังศพ เพราะฮวงซู่รุ่กปา ที่มีคนจองหมดแล้ว แล้วยังมีราคาแพงเทียบเท่ากับราคาอาหารหมัก หรือบ้านหลังหนึ่ง”

คนไทยเชื้อสายจีน รุ่นที่ 1 ได้รับอิทธิพลจากพ่อแม่ หรือวัยเด็กเคยมีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตในเมืองจีน ทำให้วัฒนธรรมหลังความตายแบบดั้งเดิมของจีน มีอิทธิพลต่อคนไทยเชื้อสายจีน รุ่นที่ 1 เป็นอย่างมาก ส่วนใหญ่คนไทยเชื้อสายจีนรุ่นนี้ยังเลือกการจัดพิธีงานศพแบบจีน และใช้รูปแบบการฝังดิน บางคนซึ่งจำนวนไม่น้อยมีการจองฮวงซู่รุ่กปา เนื่องจากข้อจำกัดด้านฐานะการเงินของตนเองหรือลูกๆ พิธีงานศพของคนไทยเชื้อสายจีน รุ่นที่ 1 จึงมีความแตกต่าง และเนื่องจากลูกๆ นับถือศาสนาพุทธทำให้การจัดงานศพแบบไทย และศาสนาพุทธเข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้น

คนไทยเชื้อสายจีน รุ่นที่ 2 ร้อยละ 20 ยังเลือกการจัดงานศพแบบจีนดั้งเดิม แต่ร้อยละ 80 กลับเลือกการจัดงานศพแบบไทย ซึ่งใช้วิธีการเผาศพ ส่วนสาเหตุ เนื่องจากการฝังศพแบบจีนดั้งเดิมนั้นมีค่าใช้จ่ายสูงมาก บวกกับขั้นตอนที่ยุ่งยากและซับซ้อน พ่อแม่บางส่วน ไม่ต้องการเพิ่มภาระให้กับลูกๆ ที่ทำงานหนักอยู่แล้ว แต่โดยพื้นฐานแล้ว เนื่องจากตั้งแต่เกิดจนโตคนไทยเชื้อสายจีนรุ่นนี้ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมาก ทำให้ในด้านค่านิยม รวมถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความตายเกิดการเปลี่ยนแปลง

คนไทยเชื้อสายจีน รุ่นที่ 3 มีน้อยคนที่จะเข้าใจความหมายของการฝังศพแบบจีนดั้งเดิมอย่างแท้จริง เป็นเพราะแนวคิดในด้านงานศพของพ่อแม่ตนเองเกิดการเปลี่ยนแปลง คนรุ่นนี้รับแนวคิดของคนรุ่นก่อน นอกจากนี้ เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากการยกระดับทางการศึกษา และสื่อโซเชียลใหม่ๆ

ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ และก่อให้เกิดแนวโน้มใหม่ดังที่กล่าวข้างต้นนั้น ปัจจัยแรกคือ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ช่วงแรกชาวไทยเชื้อสายจีน อาศัยการทำนา จับปลา ปลูกผัก เลี้ยงเป็ด และปลูกอ้อยเลี้ยงชีพ แต่เมื่อเศรษฐกิจมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ชาวไทยเชื้อสายจีนจึงค่อยๆ ละทิ้งเกษตรกรรม และหันไปทำอุตสาหกรรมแทน ปัจจุบันชาวไทยเชื้อสายจีนนิยมประกอบอาชีพครู เจ้าของธุรกิจ เจ้าของร้านอาหาร หรือรับราชการ เป็นต้น ส่งผลให้เศรษฐกิจก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว และมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมหลังความตายด้วย ซึ่งผลการวิจัยได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ นภัสวรรณ สุภาทิตย์ (2557) กล่าวคือ “ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี แม้จะปฏิบัติตามพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกับในอดีต แต่เพราะความไม่รู้ซึ่งในประเพณีอย่างถ่องแท้ บวกกับการได้รับอิทธิพลจากความเจริญด้านเทคโนโลยี และความเป็นสมัยใหม่ ย่อมทำให้รูปแบบการจัดงาน รวมทั้งพิธีกรรมในทางปฏิบัติเปลี่ยนแปลงไป”

ปัจจัยด้านระดับการศึกษาที่สูงขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของทัศนคติที่มีต่อความเชื่อหลังความตาย ทำให้รูปแบบและรายละเอียดของพิธีกรรมงานศพของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ท่านภรณ์ทิมาพันธ์ กล่าวว่า “พวกเราตัดสินใจเซ็นเอกสารบริจาคร่างกาย เป็นกายวิยาทาน เพื่อให้นักศึกษาแพทย์ศึกษาวิจัย และนำความรู้ที่ได้ไปต่อลมหายใจให้ผู้ป่วยในอนาคต” (สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2559)

ปัจจัยด้านการแต่งงาน และการผสมผสานของวัฒนธรรม การแต่งงานกับคนในพื้นที่จังหวัดชลบุรีและการผสมผสานทางวัฒนธรรมส่งผลให้องค์ประกอบของครอบครัวตามรูปแบบของเงินเกิดการเปลี่ยนแปลงไป ขณะเดียวกัน การผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้พิธีกรรมศพของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี แสดงออกในรูปแบบของความเชื่อแบบไทยมากขึ้น เช่น การสวดมนต์ก่อนการฝังศพ การทำความเคารพวิญญาณผู้ตายในวันที่ 1 ถึงวันที่ 5 รวมทั้งพิธี

ฝั่งศพแบบพุทธศาสนา ซึ่งผลของการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของดาร์วิน เมตตาริกานนท์ (2532) “ในด้านวัฒนธรรมของชาวจีนปัจจุบัน ส่วนใหญ่ชนรุ่นหลังที่เติบโตขึ้นในสภาพแวดล้อมที่ต่างจากบรรพบุรุษ และแต่งงานกับคนเชื้อชาติอื่น สิ่งเหล่านี้มีผลต่อความกลมกลืนทางวัฒนธรรม ทำให้พิธีกรรมต่างๆที่เคยปฏิบัติในรุ่นของบรรพบุรุษมีการย่อ และยังเปิดรับวัฒนธรรมไทยเข้ามา ท่านสุวรรณ โรจนศาสตรัตน์กล่าวว่า “ปัจจุบันผู้หญิงไทยแต่งเป็นสะใภ้ครอบครัวคนจีน ผู้ชายไทยกลายเป็นลูกเขยคนจีน หรือลูกคนจีนแต่งงานกับคนไทย แต่ก่อนใส่เสื้อผ้ากัน 3-4 ชั้น ตอนนี้เริ่มประหยัด เพราะลูกหลานมีฐานะทางการเงินไม่เท่ากัน จึงใส่แค่เสื้อเชิ้ต 1 ตัว กางเกง 1 ตัวเท่านั้น” (สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2559)

ข้อเสนอแนะในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผลการวิจัยครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญ และความเข้มแข็งของวัฒนธรรมหลังความตายของชาวจีน ที่แสดงถึงความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษ การปฏิบัติดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความปรองดองระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งเชื่อว่าเป็นวิถีปฏิบัติที่ดีสมควรอย่างยิ่งแก่การอนุรักษ์ปกป้องรักษาเอาไว้

2. ผลการวิจัยครั้งนี้ บ่งบอกว่า ชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่นใหม่ในจังหวัดชลบุรี มีระดับการศึกษาสูงขึ้น รวมทั้งคนไทยเชื้อสายจีนเลือกแต่งงานกับคนไทยหรือคนเชื้อชาติอื่น จนให้ความสำคัญกับการสร้างฮวงซุ้ยน้อยลง ซึ่งอาจมีอิทธิพลต่อประเพณีการเคารพศพในช่วงเทศกาลเซ็งเม้ง และความปรองดองในหมู่ญาติพี่น้อง คนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี และในประเทศไทย ควรตระหนักถึงความเป็นไปได้ข้อนี้ เพื่อหาแนวทางป้องกันปัญหาดังกล่าว

3. ผลการวิจัยครั้งนี้ เสนอแนวคิดแก้ปัญหาต่างๆ เช่น ความต้องการที่ดินเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจเพิ่มสูงขึ้น และปัญหาการใช้ที่ดินเป็นฮวงซุ้ยมากเกินไปในจังหวัดชลบุรี เป็นต้น ผลการวิจัยนี้จะ เป็นข้อมูลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าว พิจารณาการเปลี่ยนรูปแบบฮวงซุ้ยจากแบบเดิมให้เป็นแบบคอนโดหรือรูปแบบอื่นๆ ซึ่งเป็นรูปแบบการฝังใหม่ๆ

ที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การฝังแบบพื้นที่เสมือน การฝังแบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตหรือการฝังแบบใช้เทคโนโลยี AR เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

หลังจากดำเนินการวิจัยในหัวข้อ วัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี: ความเชื่อและวิถีปฏิบัติ ผู้วิจัยเห็นว่า หลังจากนี้ควรมีการวิจัยดังนี้

1. ควรศึกษาว่า ระดับการศึกษาที่สูงขึ้น และระดับการศึกษาที่แตกต่างกันของชาวไทยเชื้อสายจีน จะมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมหลังความตายแบบดั้งเดิมอย่างไร เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ได้ข้อสรุปว่า ชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้น ส่งผลให้ทัศนคติและความเชื่อที่มีต่อวัฒนธรรมหลังความตายเกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นครั้งต่อไป ควรศึกษาในประเด็นที่ว่า ระดับการศึกษาที่สูงขึ้น มีความสัมพันธ์อย่างไรกับความเชื่อดั้งเดิมของวัฒนธรรมหลังความตาย ขณะเดียวกัน ในแง่วัฒนธรรมหลังความตาย ยังเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

2. ควรศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีกับวัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งภูเก็ตเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีคนไทยเชื้อสายจีนอย่างมากและสภาพเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างไปจากชลบุรี อีกทั้งชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีโดยส่วนมากเป็นคนจีนแต่จิว ส่วนชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดภูเก็ตส่วนใหญ่เป็นคนฮกเกี้ยน

3. ควรศึกษาความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมหลังความตายของชาวจีนในเมืองชัวเถา ซานโถว มณฑลกวางตุ้ง ประเทศจีน กับวัฒนธรรมหลังความตายของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี เนื่องจากชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีส่วนมากเป็นคนแต่จิว ซึ่งอพยพมาจากเมืองชัวเถา ซานโถว มณฑลกวางตุ้งของจีน ก่อนที่กลุ่มชาวจีนจะอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย วัฒนธรรม หลังความตายของพวกเขา เหมือนกับชาวจีนที่ยังอยู่ในเมืองจีน ดังนั้น

ครั้งต่อไปควรศึกษาในประเด็นที่ว่า คนจีนกลุ่มเดียวกัน ซึ่งมี ทรัพยากร วัฒนธรรม และความเชื่อที่แตกต่างกัน วัฒนธรรม วัฒนธรรมหลังความตายเหมือนกันมาก่อน หลังจากอพยพ หลังความตายจะเป็นอย่างไร เข้ามาปักหลักในประเทศหรือภูมิภาค ที่มีลักษณะภูมิประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- ขจัตถัย บุรุษพัฒน์. (2517). *ชาวจีนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- ชูศักดิ์ สุวิมลเสถียร. (2557). *เวชกรรมสังคม ภูมิพลังผู้สูงอายุ: วิถีชุมชนกับการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านตามแนวชายแดนไทยภาคเหนือ*. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชยันต์ วรรณะภูติ. (2544). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. ใน อุทัย ดุลยเกษมบรรณานิการ. *คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา* (หน้า 267-340) (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ สรีสันตีสุข. (2532). *รายงานการวิจัยเรื่อง ชาวจีนในอำเภอสองแห่งของจังหวัดยโสธร : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี*. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นภัสวรรณ สุภาทิพย์. (2557). *พิธีกรรมศพของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี*. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- บรมพิลด์ พริน่า. (2533). *ความเชื่อชาวจีน*. (หยกแดง, แปล). กรุงเทพฯ: ยินหยาว.พริ่ม. (2559, 18 กันยายน). สัมภาษณ์.
- ภารดี มหาขันธ. (2559, 18 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.
- ศุภการ สิริไพศาล. (2552). *พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากอดีตถึงปัจจุบัน*. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 4(1), 95-127.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2554). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิน พันธุ์พินิจ. (2547). *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: วิทยาพัฒนา.
- สุวรรณ โรจน์สัตตรัตน์. (2559, 20 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.
- He Bin. (1995). *Jiangsu and Zhejiang Han funeral culture*. Minzu University of China press.
- Qu Chunming Xiang Haixia & Zouhuan. (2014). Status Research on the Rural Culture in Fengjie County of ChongQing-Taking Funeral Cultural Changes in Baihe Village as an Example. *Journal of Chongqing College of Electronic Engineering*, 23(4), 53-58.